

Det er på tide med en reform af gudstjenesten

Af Georg Klinting, organist og pastor emeritus

Kronik bragt 22. august 2019 i Kristeligt Dagblad

Der er bevægelse i folkekirken i disse år. Der synges nye salmer ved siden af de gamle, og der arbejdes med nye gudstjenesteformer ved siden af højmissen, der har status som folkekirkens hovedgudstjeneste i den forstand, at den normale søndagsgudstjeneste som hovedregel skal holdes som højmesse og som sådan foregå efter nøje fastsatte regler.

Højmessens særstilling som påbudt gudstjenesteform gør det oplagt at overveje, om højmissen lever op til denne særstilling. Spørgsmålet er i al sin enkelthed, om den nuværende højmesse kan betegnes som et fuldt tilfredsstillende bud på en dansk evangelisk-luthersk standardgudstjeneste.

Det er kendetegnende for højmissen, at den er underlagt en særdeles stram styring fra centralt hold. Præsten skal nøje følge den kgl. autoriserede højmesseordning af 1992, som i mindste detalje foreskriver, hvad præst og menighed skal foretage sig, når der er højmesse. Skridt for skridt er det eksempelvis angivet, hvornår menigheden skal rejse sig op, og det er angivet, hvordan præsten skal gebærde sig foran alteret. I alterbogen er det fastsat, hvilke tekster der skal læses på hver enkelt af kirkeårets helligdage. Man kan roligt sige, at højmessens genkendelighed er sikret fra Gedser til Skagen.

Men ved siden af højmissen er der en række gudstjenesteformer, som ikke er undergivet kgl. autorisation, og hvor der er vide rammer for at gøre tingene på andre måder. Disse ikke-autoriserede gudstjenesteformer har vind i sejlene, hvilket på længere sigt kan udfordre højmessens liturgiske autoritet som målestok for den folkekirkelige standardgudstjeneste. Men nu har biskopperne haft tre fagudvalg til at se på forholdene omkring folkekirkens liturgi, herunder ikke mindst folkekirkens gudstjenestevirksomhed. Det er der kommet tre digre rapporter ud af, som dog ikke umiddelbart gør os klogere på, hvad der skal til, for at højmissen kan bevare eller genvinde sin liturgiske autoritet.

Det må dog efterhånden stå klart, at tiden er moden til en ny gudstjenesteordning. Og den ny ordning skulle gerne være mindre formynderisk end den nuværende højmesseordning. Det kan eksempelvis ikke være rigtigt, at præsterne i tide og utide skal sige "lad os rejse os" eller lignende, bare fordi det står skrevet i en

bog, hvornår menigheden rejser sig op. Hvis menighedens rejsen-sig-op skal være udtryk for ægte spontan ærbødighed, må man sige, at ærbødighed på kommando intet har med ægte spontan ærbødighed at gøre.

Når jeg efterlyser en ny gudstjenesteordning, skyldes det først og fremmest, at den nuværende højmesseordning er udpræget rodet og uklar. Se blot på de bibelske læsninger. Som det er nu, er det kun én af teksterne, der rigtig bruges til noget i gudstjenesten, nemlig evangelieteksten, som der skal prædikes over. De andre tekster bruges ikke umiddelbart til noget. De læses uformidlet, og menigmand skal være godt hjemme i bibelen for at fange teksternes mening i flugten. Karakteristisk nok foregår disse læsninger ikke fra prædikestolen, men fra alteret. Det er næppe for meget sagt, at menigheden har begrænset glæde af disse læsninger.

Det er noget rod, at tekstlæsninger foregår snart fra alteret og snart fra prædikestolen. Et kirkerum er jo normalt fra arkitektens side indrettet med et alterparti, som er bønnens primære sted, og en prædikestol, som er forkyndelsens primære sted. En gudstjeneste bør respektere, at kirkerummet har disse to poler, men det gør folkekirkens højmesse kun i ringe grad.

Det er et problem overhovedet at have tekstlæsninger fra alteret. Jeg mener, at disse læsninger uden skade kunne sløjfes. En enkelt markant bibeltekst læst fra prædikestolen burde være det tilstrækkelige afsæt for dagens prædiken. Dertil kommer, at præsten jo til enhver tid kan citere eller genfortælle relevante bibelske passager i sin prædiken og på den måde tilføre dagens forkyndelse al den bibelske fylde, hjertet kan begære. Præstens frihed i bibelbrugen bør også omfatte valget af prædiketekst. Præsten kan så tage den sædvanlige evangelietekst til dagen eller vælge en anden tekst. I begge tilfælde må præsten stå på mål for sit tekstvalg.

Lige så rodet det er at læse bibeltekster fra alteret, lige så rodet er det, at præsten beder kirkebønnen fra prædikestolen. Kirkebønnen er ikke forkyndelse for menigheden og skal ikke være en slags forlængelse af præstens prædiken. Kirkebønnen skal være menighedens forbøn for de ikke-tilstedeværende. Forbønnen har derfor sin logiske placering sidst i gudstjenesten efter nadveren, således at kirkebønnen kan fremstå som menighedens svar på nadverens forkyndelse af nådens og kærlighedens fællesskab med Kristus. Ved flytningen væk fra prædikestolen åbnes der samtidig op for, kirkebønnen kan gives en form, som inddrager menigheden i kirkebønnens liturgiske udførelse.

Trosbekendelsens funktion i højmassen er uklar. På sin nuværende plads et godt stykke inde i gudstjenesten optræder trosbekendelsen side om side med bibeltekst og prædiken, som om den er et element i forkyndelsen. Men trosbekendelsen er ikke forkyndelse. Den er bekendelse. Den udtrykker i sammenfattet form den tro, som menigheden er mødt op med. Ved at sige eller synge trosbekendelsen minder

menigheden sig selv om den dåbspagt, der er grundlaget for, at menigheden holder gudstjeneste. Trosbekendelsen bliver på den måde en 'liturgisk indgangsdør' til gudstjenesten. Dens logiske placering er altså i gudstjenestens begyndelse, endnu inden der er taget hul på dagens forkyndelse.

Til sidst et par ord om den hellige nadver. Her indeholder højmesseordningen et par åbenbare fejl. Den ene er den forskrift, at der skal knæles ved alteret. Forskriften er misvisende og tydeligvis et levn fra en tid, da nadvergæster knælende og med håndspålæggelse skulle modtage deres synders nådige forladelse, inden de kunne få lov at deltage i nadverhandlingen. Men i dag kan en nadverhandling jo godt gennemføres på steder, hvor knæfald ikke forefindes, for eksempel i det fri eller på plejehjem. Når man med god samvittighed kan have knælefri nadver uden for kirkerummet, bør det – både af æstetiske og teologiske grunde – være tilladt at have stående nadver ('kontinuerlig nadver') ved den almindelige højmesse i sognekirken.

Den anden fejl er den obligatoriske brug af uddelingsord. Det er uforståeligt, at præsten skal sige eller mumle de samme ord til hver enkelt, som om det er ordenes monotone gentagelse, der gør nadveren til en hellig handling. Teologisk er ordene overflødige, da det er nadverens indstiftelsesord sammen med nadverbønnen, der konstituerer nadveren som hellig handling og også fyldestgørende udsiger, hvad der skal siges om nadverens betydning. I "Forslag til alterbog" fra 1985 var tavs uddeling anført som en valgmulighed. Uvist af hvilken grund blev denne valgmulighed inddraget i 1992, men den må kunne indføres på ny.

Med disse kritikpunkter af den nuværende højmesseordning er det på tide at give et bud på en ny gudstjenesteordning. Jeg har da også et bud. Man kan finde det på min hjemmeside, www.georganist.dk, som jeg hermed henviser til.